

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ В СФЕРІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН:
АДАПТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄС****ENSURING PHYSICAL ACCESSIBILITY IN THE FIELD OF LABOR RELATIONS:
ADAPTATION OF UKRAINE'S NATIONAL LEGISLATION TO EU STANDARDS**

**Крет Р.М., к.п.н, доцент,
завідувач кафедри політології та міжнародних відносин
Рівненський державний гуманітарний університет**

**Кузьма Т.М., к.і.н., доцент кафедри політології
та міжнародних відносин,
Рівненський державний гуманітарний університет**

Створення безбар'єрного середовища є важливою соціальною проблемою в Україні і вона набуває ще більшої актуальності та гострої необхідності, зважаючи на всі ті наслідки, які на сьогоднішній день вже спричинені російською військовою агресією і які ще продовжують зростати. У зв'язку з євроінтеграцією та адаптацією національного законодавства до європейських стандартів, Україна вже має законодавчі напрацювання і значний потенціал в контексті розвитку безбар'єрного середовища. Це, зокрема, врахування вимог безбар'єрності, передусім фізичної, в процесі відновлення зруйнованої інфраструктури, оновлення державних будівельних норм щодо доступності об'єктів для людей з обмеженими фізичними можливостями, адаптація робочих місць, перенавчання тощо.

Автори статті проаналізували особливості міжнародних і європейських стандартів правового регулювання створення безбар'єрного фізичного середовища в сфері трудової зайнятості та дослідили тенденції адаптації відповідних положень у законодавство України. Розкрито положення базових нормативно-правових актів щодо організації безбар'єрного середовища, Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, законодавчих проєктів щодо забезпечення прав осіб з інвалідністю на працю тощо. Розглянуто напрямки політики фізичної доступності, передусім в трудовій сфері, та особливості її впровадження в окремих територіальних громадах.

Автори підсумовують, що, зважаючи на те, що війна триває, кількість осіб, які набули інвалідність і отримали можливість повернутися до цивільної зайнятості та працевлаштування тільки буде збільшуватися. У зв'язку з цим, українське законодавство необхідно відповідно реформувати. Визначаються перспективні напрямки його адаптації не тільки під європейські стандарти, а й розглядаються варіанти реформування задля забезпечення безбар'єрного простору та інклюзії для працівників з інвалідністю на місцевому рівні.

Ключові слова: безбар'єрність, фізична доступність, право на працю осіб з інвалідністю, європейські стандарти, інклюзія.

The creation of a barrier-free environment is an important social issue in Ukraine, which has become even more pressing and necessary in light of the consequences already caused and still growing due to Russian military aggression. In the context of European integration and the adaptation of national legislation to European standards, Ukraine has already made legislative progress and possesses significant potential in developing a barrier-free environment. This includes, in particular, the consideration of accessibility requirements primarily physical during the reconstruction of destroyed infrastructure, the updating of state building codes to ensure the accessibility of facilities for people with limited physical capabilities, workplace adaptations, retraining programs, and more.

The authors of the article analyzed the features of international and European standards for legal regulation of creating a physically accessible environment in the field of employment, and explored the trends in adapting relevant provisions into Ukrainian legislation. The article outlines the provisions of basic legal acts related to organizing a barrier-free environment, the National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine until 2030, and legislative initiatives aimed at ensuring the right to work for persons with disabilities. It also examines the directions of physical accessibility policy, primarily in the labor sector, and the peculiarities of its implementation in certain territorial communities.

The authors conclude that, considering the ongoing war, the number of individuals who acquire disabilities and seek to return to civilian employment will only continue to grow. Therefore, Ukrainian legislation must be appropriately reformed. The article identifies promising directions for adapting the legislation not only to meet European standards but also to reform it to ensure a barrier-free environment and inclusion for employees with disabilities at the local level.

Key words: barrier-free environment, physical accessibility, right to work for persons with disabilities, European standards, inclusion.

Постановка проблеми. Війна змусила суспільство замислитися над необхідністю мобільності та безперешкодної доступності в реалізації своїх прав усіма групами населення нашої держави. На жаль, перед багатьма громадянами України виникає низка бар'єрів в отриманні доступу до публічних послуг та повноцінної участі у трудових відносинах та в суспільному житті. Ці бар'єри наявні у різних сферах – у доступності до місця роботи, громадських та житлових будівель, до громадського транспорту та об'єктів фізичного оточення, у відсутності адаптації інформації, сайтів і додатків для всіх громадян, суспільне неприйняття, бар'єрність у працевлаштуванні тощо.

З кожним роком кількість людей, які стикаються з фізичними перепонами, збільшується, адже реалії війни демонструють невтішні результати. В той же час Конституція України мовить, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Тому соціальний захист осіб, які стикаються з бар'єрністю в реалізації своїх прав, в тому числі і трудових, є неодмінною скла-

довою адміністративно-правової доктрини людиноцентричного підходу в демократичних суспільствах. Упровадження безбар'єрності в усіх сферах суспільного життя є важливим кроком до побудови суспільства, яке є інклюзивним і зменшує дискримінацію.

Україна, як країна, яка стоїть біля хвртки Європи і прагне інтеграції у її ціннісний простір, неодмінно повинна враховувати положення міжнародних та європейських стандартів у сфері безбар'єрності, доступності та інклюзії у своїй правовій системі. Це передбачає не лише формальну гармонізацію законодавства із положеннями правової бази Європейського Союзу, але й реальне впровадження відповідних норм у повсякденну практику державного управління. Тим паче, що способи надання допомоги та забезпечення захисту осіб з інвалідністю в гуманітарних ситуаціях, до прикладу в Україні під час збройного конфлікту, все ще недостатньо адаптовані.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині безбар'єрність є актуальним глобальним питанням, дослідженням якого займається чимало науковців. Аналіз

концепту «безбар'єрність» провів Л. Слободян, основні міжнародні правові документи, що покликані сприяти розвитку безбар'єрного середовища вивчали Л. Наливайко, Л. Марцинюк, К. Фомічов, особливості функціонування системи публічного управління України в напрямку створення безбар'єрного простору в усіх сферах суспільного життя досліджувала А. Помаза-Пономаренко та багато інших вчених, які аналізували організаційні, правові, інформаційні та інші аспекти забезпечення безбар'єрності.

Не применшуючи наукових здобутків учених, зазначимо, що актуальність та необхідність подальшого вивчення даної проблеми з часом тільки посилюється. На жаль, із протяжністю війни це питання буде становити науковий інтерес в нашому суспільстві, особливо практичні аспекти його реалізації на рівні окремих територіальних громад.

Метою даного дослідження є необхідність визначити особливості європейських стандартів правового регулювання створення безбар'єрного фізичного середовища в сфері трудової зайнятості та проаналізувати адаптацію відповідних положень у законодавство України.

Виклад основного матеріалу. В контексті триваючої військової агресії РФ в Україні проблема інклюзивності осіб з інвалідністю набуває все більшого значення на глобальному рівні. В статті 11 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю зазначається, що «Держави-учасниці вживають, відповідно до своїх зобов'язань за міжнародним правом, зокрема міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом з прав людини, усіх необхідних заходів для забезпечення захисту й безпеки осіб з інвалідністю у ситуаціях ризику, зокрема в збройних конфліктах, надзвичайних гуманітарних ситуаціях та під час стихійних лих» [1]. Пізніше цьому питанню була повністю присвячена Хартія про інклюзивність осіб з інвалідністю в рамках гуманітарної діяльності [2], прийнята на Всесвітньому гуманітарному саміті у травні 2016 року і схвалена Європейським Союзом (далі – ЄС).

Законодавство Європейського Союзу передбачає базові стандарти захисту прав та інтересів осіб з інвалідністю, сприяє розвитку «Європи без бар'єрів». В ЄС діє Європейський форум з проблем інвалідності – парасолькова організація, що лобіює права осіб з інвалідністю, протидіє дискримінації за цією ознакою і заохочує до розумного пристосування.

Разом з тим, Стаття 21 Хартії Європейського Союзу про основоположні права [3], а також розділ II Договору про функціонування Європейського Союзу [4] декларують прагнення боротися з дискримінацією, зокрема, за ознакою інвалідності. Крім того, в статті 26 Хартії ЄС про основоположні права зазначається, що ЄС визнає і поважає право осіб з інвалідністю користуватися заходами, що спрямовані на забезпечення їх незалежності, соціальної і професійної інтеграції та участі в житті суспільства [3]. В Європейській стратегії щодо осіб з інвалідністю на 2010-2020 роки ЄС і країни-члени ЄС закликають сприяти просуванню прав осіб з інвалідністю, в тому числі в своїй зовнішній діяльності.

Стратегія визначала механізми, необхідні для реалізації Конвенції ООН про права людини з інвалідністю. В ній робиться потужний акцент на актуалізації для ЄС проблем доступності щодо осіб з інвалідністю. В Стратегії виділялися вісім напрямків діяльності: доступність, залучення, рівність, працевлаштування, освіта та стажування, соціальний захист, здоров'я, зовнішній вплив [5]. Саме цей документ став ключовим інструментом ЄС для розширення можливостей людей з інвалідністю користуватися своїми правами та свободами, повноцінно брати участь у трудових правовідносинах, суспільному та економічному житті. Оцінка Стратегії підтвердила вагомий прогрес, особливо у сфері доступності, що зумовило розробку Європейською комісією в 2015 р. Європейського акту доступності.

На сьогодні, зважаючи на необхідність продовження та корегування нових викликів і загроз, затверджено нову Стратегію з інвалідності на 2021–2030 рр. [6]. Основним обов'язком держав-членів залишається розробка їхньої національної політики щодо осіб з інвалідністю відповідно до їхніх зобов'язань щодо імплементації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та відповідно до чинних правил ЄС. Стратегія називає доступність як засіб прав, автономії та рівності. Це безбар'єрність архітектурного та віртуального середовища, інформаційно-комунікаційних технологій, транспорту та інфраструктури, що є засобом реалізації прав і необхідною умовою для повної участі людей з інвалідністю нарівні з іншими [6].

Впродовж останнього десятиліття було прийнято низку правил ЄС у різних сферах, щоб зробити ЄС більш доступним для людей з обмеженими можливостями: Європейський акт про доступність, що стосується продуктів і послуг [7], Директива про доступність Інтернету [8], Кодекс електронних комунікацій [9]. Ці стандарти в доступності запроваджувалися першочергово для підтримки змін в архітектурному середовищі та ІКТ, а також для того, щоб запровадили підхід «Дизайн для всіх».

Основною проблемою залишається відсутність універсальних підходів до порядку встановлення інвалідності. Зокрема, під час переїзду до іншої держави-члена для роботи, навчання або з інших причин, особи з обмеженими можливостями відчувають труднощі з визнанням статусу інвалідності. Через це особи з обмеженими фізичними можливостями стикаються з бар'єрами в доступі до послуг, включаючи мову жестів, усний переклад і пілги для осіб з інвалідністю в державі-перебування.

Європейська Комісія визнає необхідність розширення можливостей взаємного визнання статусу інвалідності в державах-членах, зокрема у сферах зайнятості, мобільності, а також переваг, пов'язаних з умовами надання послуг. Існує ініціатива запровадження Європейської карти неприцездатності, яка визнаватиметься в усіх державах-членах. Наразі розроблені такі пілотні проєкти: Карта неприцездатності ЄС (тестується); паркування за картою осіб з інвалідністю (Рекомендація Ради 98/376/ЄС щодо паркувальних карт для осіб з обмеженими можливостями) [10]. Таким чином, Європейська Комісія обгрунтовувала Стратегію як необхідну для ефективної імплементації Конвенції та створення послідовної політики по інвалідності в ЄС.

Аналізуючи європейські та світові практики державних інституцій, громадянського суспільства, приватних структур в контексті безбар'єрності, дослідники роблять висновок, що вони сфокусовані на таких основних сферах: 1) транспорт; 2) інформаційні комунікації; 3) міська інфраструктура; 4) освіта; 5) ринок праці та зайнятість. Спільною рисою стратегічних документів європейських держав з питань інклюзії та безбар'єрності є їх комплексний та інтегрований характер. Тобто кожен із висвітлених напрямів логічно пов'язаний з іншими з метою забезпечення максимального системного впливу на цільове середовище [11, с. 7-8].

Принцип безбар'єрності вважається ключовим елементом захисту прав людини на міжнародному рівні. Ратифікувавши Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю, Україна взяла на себе зобов'язання дотримуватися безбар'єрних практик у всіх сферах суспільного життя [1]. Одним із ключових нормативних актів, що регулює політику безбар'єрності в Україні, є Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [12]. Цей закон неодноразово зазнавав змін та доповнень з метою адаптації до сучасних вимог та міжнародних стандартів. Зокрема, в ньому закріплено обов'язок органів державної влади та місцевого самоврядування забезпечувати доступність будівель, транспорту та інформації для осіб з інвалідністю. Проте, незважаючи на про-

грес у законотворчості, не всі роботодавці та державні установи виконують ці умови.

У квітні 2021 року Кабінет Міністрів України ухвалив Національну стратегію із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Одним із напрямів Стратегії є фізична безбар'єрність, візія якої полягає в тому, що усі об'єкти фізичного оточення мають бути доступними для усіх соціальних груп незалежно від віку, стану здоров'я, інвалідності, статі, місця проживання та інших ознак. Стратегічними цілями визначено: моніторинг і контроль у сфері доступності об'єктів фізичного оточення та транспорту на систематичній основі; нормативно-правова та нормативна база у сфері доступності об'єктів фізичного оточення та транспорту ефективна, гармонізована та відповідає сучасним вимогам; фахівці у сфері містобудування, архітектури і транспорту висококваліфіковані щодо доступності [13]. Стратегія є відповіддю на труднощі, з якими стикається українське суспільство в процесі євроінтеграції та модернізації національної інфраструктури, зокрема в умовах війни.

Один із напрямків Стратегії – економічна безбар'єрність – містить візію, що всі громадяни незалежно від віку, статі, сімейного стану чи стану здоров'я мають умови та можливості для працевлаштування, отримання фінансових та інших ресурсів для заняття підприємництвом чи самозайнятстю. Зазначається, що потенціал підприємництва та самозайнятості не використовується повною мірою для забезпечення економічної свободи цільових груп Стратегії, а також існує низка обмежень, які не дозволяють їм почати активність на ринку праці.

Нареалізацію Національної стратегії 25 квітня 2023 року було затверджено План заходів на 2023-2024 роки, згідно якого органам місцевого самоврядування рекомендується забезпечити його виконання в межах своїх повноважень [14]. Узагальнення інформації про стан виконання плану покладено на Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури, адже надзвичайно важливо, щоб зазначені зміни відчували на рівні територіальних громад. Тому одним із ключових пріоритетів на 2024 рік було визначено поширення принципів безбар'єрності на місцевому рівні.

Також важливим для досягнення суспільної та громадської безбар'єрності стало створення місцевих Рад безбар'єрності. Цей крок дозволить комплексно впроваджувати принципи безбар'єрності на рівні територіальних громад, в тому числі і в сфері працевлаштування. Наразі близько 500 громад прийняли рішення про створення таких рад [15]. Такі ради вивчатимуть ситуацію, проводитимуть оцінку ступеня безбар'єрності в їх населених пунктах, що сприятиме аналізу готовності місцевих підприємств працевлаштовувати та повертати на робочі місця працівників, які втратили здоров'я на війні та отримали інвалідність. Разом з тим визначатиметься перелік потреб суб'єктів господарювання для створення здорових і безпечних умов праці таких осіб, а також можливостей їх перенавчання і перекваліфікації, врахування ризиків на робочих місцях. Не менш важливим в громадах є питання готовності інфраструктури до забезпечення мобільності осіб з інвалідністю.

Для реалізації цих пріоритетів було розроблено посібник для громад «Методичні рекомендації зі створення місцевих рад безбар'єрності» [16], які мають на меті надати лідерам територіальних громад інформацію, яка буде корисною під час ухвалення рішень про створення місцевих рад безбар'єрності. У них висвітлено теми державної та місцевої політики безбар'єрності та успішні практики у сфері розбудови безбар'єрного простору.

Впродовж попередніх років частково було впроваджено певні засоби створення умов для фізичної безбар'єрності:

забезпечення доступності до входу у будівлі, тактильні смуги для полегшення орієнтування людей з вадами зору тощо. Нормативно-правову базу фізичної безбар'єрності становлять: Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [12], Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» [17], Постанова КМУ «Про затвердження Порядку проведення моніторингу та оцінки ступеня безбар'єрності об'єктів фізичного оточення і послуг для осіб з інвалідністю» [18], ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель та споруд», затвердженими наказом Міністерства розвитку громад та територій України № 327 [19] та інші. В контексті забезпечення можливості працевлаштування осіб з інвалідністю та облаштування їх робочого місця, в 2023 році Кабінет Міністрів України прийняв Постанову «Деякі питання надання роботодавцям компенсації фактичних витрат за облаштування робочих місць працевлаштованих осіб з інвалідністю» № 893 [20]. Згідно неї компенсація надається регіональним центром зайнятості за зверненням роботодавця.

У Верховній Раді України наразі на розгляді знаходиться законопроект «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав осіб з інвалідністю на працю» [21], яким пропонується створити сприятливі умови для працевлаштування осіб з інвалідністю, в тому числі шляхом впровадження апробованих в інших країнах підходів до розвитку стимулюючих механізмів для роботодавців, розширення можливостей для осіб з інвалідністю, запровадження підприємств трудової інтеграції та підприємств захищеного працевлаштування, які матимуть на меті не отримання прибутку, а забезпечення працевлаштування осіб із важкими формами обмежень функціонування. Передбачене однакове законодавче зобов'язання з працевлаштування осіб з інвалідністю для роботодавців приватного та публічного секторів.

Зваживши на успішний досвід європейських країн, законопроектом передбачено обов'язкове надання особам з інвалідністю соціальних послуг (соціального супроводу на робочому місці, персонального асистента, перекладу жестовою мовою тощо), які є складовою процесу працевлаштування таких осіб.

Висновок. Отже, подолання бар'єрів в реалізації прав і можливостей трудової участі осіб з інвалідністю, трансформації підходів до оцінки втрати ними функціональності та розвитку реабілітаційних послуг є особливо актуальною проблемою в умовах триваючої війни, яка потребує вирішення.

Держава повинна створити умови, за яких кожен громадянин матиме рівний доступ до всіляких послуг і можливостей, незалежно від його соціального, економічного чи фізичного стану. Упровадження безбар'єрності в усіх сферах суспільного життя є важливим кроком до побудови суспільства, яке є інклюзивним і зменшує дискримінацію. Саме тому цей принцип є ключовим елементом захисту прав людини на міжнародному рівні.

Вимоги щодо безбар'єрного середовища в Україні закріплені на законодавчому рівні, однак реалізація підходу універсальної доступності набула свіжої актуальності з прийняттям Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 р. Безбар'єрність стає провідним принципом державної політики, а тому має включатися до всіх розроблюваних на довгий термін державних і недержавних програм працевлаштування, організації виконання трудової функції особами з інвалідністю, зачіпаючи як місцевий рівень, так і загальнонаціональний рівні. Тим не менше, реальна ситуація свідчить про наявність значних прогалин у їх виконанні та імплементації, особливо гостро ця проблема відчувається на рівні місцевих територіальних громад.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю: ООН від 13 грудня 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 14.10.2024).
2. Хартія про інклюзивність осіб з інвалідністю в рамках гуманітарної діяльності: Стамбул: Всесвітній гуманітарний саміт. 2016 р. URL: <http://humanitariandisabilitycharter.org> (дата звернення: 16.10.2024).
3. Хартії Європейського Союзу про основоположні права: ЄС. 2000 р. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf
4. Договір про функціонування Європейського Союзу: консолідована версія. 2012. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj (дата звернення: 17.10.2024).
5. European Commission. European Disability Strategy 2010-2020: A Renewed Commitment to a Barrier-Free Europe. Europa.Eu. 2010. P. 1–9. URL: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0636:en:NOT#top> (дата звернення: 17.10.2024).
6. European Commission. European Disability Strategy 2021-2030: Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021-2030. Europa. Eu. 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52021DC0101> (дата звернення: 11.10.2024).
7. Directive (EU) 2019/882 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on the accessibility requirements for products and services. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0882> (дата звернення: 11.10.2024).
8. Directive (EU) 2016/2102 of the European Parliament and of the Council of 26 October 2016 on the accessibility of the websites and mobile applications of public sector bodies. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/2102/oj> (дата звернення: 16.10.2024).
9. Directive (EU) 2018/1972 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 establishing the European Electronic Communications Code. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32018L1972&qid=1558365285548> (дата звернення: 15.10.2024).
10. Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо встановлення інвалідності (функціонального обмеження) осіб у державах Європейського Союзу, США, Ізраїлі: ВПУ. 2024. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32915.pdf> (дата звернення: 14.10.2024).
11. Створення безбар'єрного середовища та соціальна інклюзія: світовий досвід для України : аналіт. доп. [Зубченко С. О., Каплан Ю. Б., Тищенко Ю. А.]. Київ : НІСД, 2020. 24 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-01/dopovid.pdf> (дата звернення: 11.10.2024).
12. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 березня 1991 р.. ВВР. 1991. № 21. С.252.
13. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження КМУ від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 01.10.2024).
14. Про затвердження плану заходів на 2023–2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження КМУ від 02 квітня 2023 р. [із змінами від 02 квітня 2024 р.]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.10.2024).
15. Мінрозвитку продовжує реалізацію політики безбар'єрності на рівні територіальних громад: Міністерство розвитку громад та територій України URL: <https://mtu.gov.ua/news/36149.html> (дата звернення: 13.10.2024).
16. Методичні рекомендації зі створення місцевих рад безбар'єрності: посібник для громад. URL: https://mtu.gov.ua/files/Methodical_Recomendations_Local_1.pdf (дата звернення: 13.10.2024).
17. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 р. ВВР. 2011. № 34. С. 343.
18. Про затвердження Порядку проведення моніторингу та оцінки ступеня безбар'єрності об'єктів фізичного оточення і послуг для осіб з інвалідністю: Постанова КМУ від 26 травня 2021 р. № 537 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.10.2024).
19. ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель та споруд»: Наказ Міністерства розвитку громад та територій України від 30 листопада 2018 року № 327. URL: <https://mtu.gov.ua/files/V2240-2018.pdf> (дата звернення: 14.10.2024).
20. Деякі питання надання роботодавцям компенсації фактичних витрат за облаштування робочих місць працевлаштованих осіб з інвалідністю: Постанова КМУ від 22 серпня 2023 р. № 893 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2023-#Text> (дата звернення: 18.10.2024).
21. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав осіб з інвалідністю на працю: Проект Закону України від 18 листопада 2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40853> (дата звернення: 12.10.2024).